Finnwatch ry:n lausunto
Valtiovarainministeriölle
19.11.2026

Asia: Julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallinen ohjaaminen ja strateginen kehittäminen

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallisesta ohjaamisesta ja strategisesta kehittämisestä. Vastaamme esitettyihin kysymyksiin keskittyen julkisten hankintojen vastuullisuuteen.

1. Miten julkisten hankintojen kansalliset kehittämis- ja neuvontapalvelut toimivat nykyisin?

Julkisten hankintojen kehittämis- ja neuvontapalvelut ovat vastuullisuuskysymysten suhteen pirstaloituneita. Suomessa on vuosien saatossa ollut lukuisia erilaisia verkostoja ja hankkeita, joissa on vaihtelevilla resursseilla pyritty neuvomaan ja tukemaan julkisia hankkijoita kestävissä, vastuullisissa ja strategisissa hankinnoissa. Suomeen tulisi perustaa pysyvä, kestävään ja vastuulliseen hankintaan keskittynyt neuvontapalvelu, joka loisi hankintayksiköille yhteisiä toimintamalleja koskien tuotekategorioiden riskiarviointeja, hankintakriteereitä sekä sopimuskauden aikaista valvontaa.

2. Millaista tukea julkisiin hankintoihin tarvitaan ja lisäksi mitä tulisi kehittää jatkossa?

Finnwatch on parhaillaan laatimassa selvitystä hankintojen sosiaalisesta vastuullisuudesta. Osana tätä hanketta olemme selvittäneet kunnille ja hyvinvointialueille lähetetyillä kyselyillä sitä, millaista tukea hankintojen sosiaalisen vastuullisuuden kehittämiseen kaivataan. Sosiaalisella vastuullisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisoikeuksien kunnioittamista tuotteiden ja palveluiden tuotannossa.

Alustavien tulosten mukaan tarvetta olisi erityisesti julkisille hankintayksiköille tarkoitetusta yhteisestä toimintamallista, joka yhdistää tuoteryhmäkohtaisen riskinarvioinnin, hankintakriteerit, todentamisvaatimukset ja sopimuskauden aikaisen valvonnan. Yhteiset, todennettavat kriteerit auttaisivat tekemään vastuullisuudesta johdonmukaisen osan hankintapäätöksiä tilanteessa, jossa hankintoja päädytään muuten helposti vertailemaan pelkän hinnan perusteella. Myös yhteiset auditoinnit ja auditointitulosten hyödyntäminen hankintayksiköiden kesken tukisivat hankintayksiköissä käytännön työtä.

Yksittäisenä konkreettisena esimerkkinä hyvin toimineesta yhteistyöstä hankintayksiköt ovat nostaneet esiin vuonna 2025 järjestetyn Motivan ja Heunin työperäisen hyväksikäytön torjunnan vertaisoppimisen. Samantapaisia toimintoja eri teemoista toivottiin lisää (esim. hankintojen sosiaalisen vastuullisuuden kaupunkitasoisesta johtamisesta). Mainitussa esimerkissä erityisen hyvää katsottiin olleen se, että asialle oli allokoitu riittävästi aikaa, valmistautuminen oli perusteellista, jaettu tieto käytännönläheistä ja fasilitoijat olivat alan asiantuntijoita.

Finnwatch ry, Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki
www.finnwatch.org

3. Miten kansallinen kehittäminen ja tuki pitäisi järjestää tulevaisuudessa?

Suomeen tulee perustaa erillinen tai olemassa olevan yhteishankintayksikön sisällä toimiva, pysyvä elin sosiaalisesti vastuullisen hankinnan edistämiseen ja uusien vastuullisuuskriteerien ja niiden todentamisen pilotoimiseen. Mallia voitaisiin ottaa Ruotsista, missä hankkijoiden välisessä yhteistyössä ollaan pitkällä ja tuoteryhmäkohtaista osaamista on hajautettu eri hankintayksiköihin. Pysyvä elin voitaisiin perustaa esim. Hanselin yhteyteen ja sen rahoitus voitaisiin kerätä Hanselin palvelumaksujen kautta. Tämän mahdollistamiseksi Hanselin tehtävää tulisi tarkentaa omistajaohjauspoliittisessa linjauksessa ja tarvittaessa myös Hanselia koskevassa laissa.

4. Muuta lausuttavaa

Em. Finnwatchin kyselyssä julkisille hankkijoille on noussut esiin myös sääntelyn merkitys. Esimerkiksi sääntelyä, joka luo yhteisen vähimmäistason hankintayksiköille ja toimittajille pidettiin tärkeänä. Vastauksissa korostettiin myös, että vastuullisuustavoitteiden toteuttaminen vaikeutuu, jos niiden edellyttämälle selvitys- ja valvontatyölle ei samalla osoiteta resursseja tai hyväksytä vastuullisemmista valinnoista aiheutuvia mahdollisia kustannusvaikutuksia.

Euroopan komission on antanut pohjaesityksensä uudeksi hankinta-asetukseksi, joka korvaisi nykyisen hankintadirektiivin. Esityksen mukaan hankinnoissa tulisi käyttää valintaperusteena parasta hinta-laatusuhdetta, ja laatutekijöiden painoarvon tulisi olla ainakin 30 prosenttia ja työvoimavaltaisissa hankinnoissa ainakin 50 prosenttia valintaperusteista. Lisäksi esitykseen sisältyy sosiaalisesti vastuullisia hankintoja koskeva sääntelykokonaisuus, jonka mukaan hankintayksiköt voisivat ottaa sosiaalisia näkökohtia huomioon hankinnan eri vaiheissa.

Esitykseen sisältyy myös ympäristöä säästävien julkisten hankintojen sääntelykokonaisuus, jonka mukaan hankintayksiköt voisivat ottaa ympäristö- ja ilmastonäkökohdat huomioon hankinnan eri vaiheissa. Esityksen mukaan tavaroita, palveluja tai rakennusurakoita hankittaessa olisi pakko valita energiatehokas vaihtoehto paitsi, jos se ei ole teknisesti mahdollista.

Lisäksi joidenkin muidenkin tuotteiden, tuoteperheiden tai teknologioiden hankinnoissa olisi edellytettävä asianmukaisia ympäristöominaisuuksia. Näiden osalta komissiolla olisi myös jatkossa valta antaa delegoituja asetuksia kyseisten ympäristöominaisuuksien täsmentämiseksi, jos sillä voidaan estää sisämarkkinoiden pirstaloitumista tai jos on tarpeen edistää tiettyjen tuotteiden kysyntää.

Finnwatch pitää esitystä oikeansuuntaisena, mutta esityksen jatkotyöstössä tulisi varmistaa, että kilpailutuksissa huomioidaan aina myös ekologinen ja sosiaalinen vastuullisuus ja että

Finnwatch ry, Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki
www.finnwatch.org

niille annetaan myös riittävä painoarvo. Toisin sanoen, sosiaalisten, ympäristö- ja ilmastonäkökohtien huomioiminen kaikkien hankintojen eri vaiheissa tulisi säätää pakolliseksi. Lisäksi vastuullisuuskriteereille tulee määrittää oma vähimmäispainoarvo tai muuten varmistaa, että ne eivät jää muiden mahdollisten laatuvaatimusten jalkoihin.

Hankinta-asetus koskee vain EU-kynnysarvot ylittäviä hankintoja. Sosiaalisten, ympäristö- ja ilmastonäkökohtien huomioiminen hankinnoissa tulee säätää pakolliseksi kaikissa hankintalain piiriin kuuluvissa hankinnoissa.

***

Lausunto on toimitettu lausuntopalveluun (lausuntopyynnön diaarinumero: VN/35202/2023).

Finnwatch ry, Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki
www.finnwatch.org